

ONDERWIJS ZOEKT PRAKTIJK OP MET 'SOCIALE STRIP'

Joost van Roon

Dit is een reportage van een onderwijsgebeuren dat mij persoonlijk veel deugd heeft gedaan. Ik wil er dus graag van vertellen en ik heb een stille hoop dat anderen er hun ervaringen in zullen terugvinden. Of . . . er door geprikkeld zullen worden tot kritiek. Want je kunt niet zeggen dat hier de begaande paden zijn bewandeld.

In het experiment dat in dit artikel wordt beschreven zitten namelijk nogal wat pretenities opgesloten. Ik tracht ze op een rij te zetten: (dit waren zo je wilt de doelstellingen)

1. het onderwijs in 'Nederlands' ofwel taalbeheersing aan onze instelling voor hoger beroepsonderwijs De Jelburg - zuster van de sociale akademies - *koppelen* aan de praktijk, om het zinvol, maatschappelijk relevant en motiverend te doen zijn; onder praktijk in dit geval te verstaan: een centrum voor werkende jongeren;
2. de ene instelling service laten verlenen aan de andere instelling en zo ook een levend contact tot stand te brengen tussen studenten en werknemers (leeftijd 14 tot 16 jaar);
3. een onderwijsprodukt - een 'sociale strip' met uitvoerig scenario - toetsen bij hen voor wie het uiteindelijk ook bestemd was; en niet alleen te toetsen op taal-kwaliteit, maar ook op effectiviteit: roept 't op tot discussie, maakt 't gevoelens en verhalen van anderen los?
4. binnen de Jelburg bezien of bij een projekt als dit zich inderdaad een integratie van enige vakken zou opdringen zoals men mocht vermoeden, en of de bestaande leerplan-organisatie het projektje goed zou kunnen opvangen - een mooi subdoel.

Langs deze lijnen zal ik verslag uitbrengen, met hier en daar kommentariërende opmerkingen en verder oordeelt u eenvoudig zelf.

DIT WAS DE KWESTIE

Binnen het vak 'Nederlands' (dat ik zelf aan de akademie pleeg te geven) had ik al meerdere pogingen gedaan om de taal eens wezenlijk te analyseren als communicatiemedium: de befaamde omschrijving die we er zo graag aan geven! We bekijken ons op de kracht van het geschreven woord, we vertellen ons aan het gesproken woord, we constateren elke dag de spraakverwarringen en taalkloven, we publiceren ons kapot over taalachterstanden die bij 'bepaalde' bevolkingsgroepen zouden bestaan (de *lagere* standen, maar zeg dat ni t te luid) en intussen blijven we elkaar volstoppen met onpruimbaar leesvoer en de ene praatprak na de andere.

Studenten in elke akademie en ook aan de universiteiten kunnen met het grootst gemak aan de hand van eigen discussies vaststellen hoe tussen hen zelf torens van Babel worden opgericht. De strijd daartegen is moeizaam, er worden trouwens nauwelijks wapens voor die strijd gesmeed.

Maar goed, dat er diepe kloven gapen tussen het ene individu en het andere individu én tussen groeperingen - en dat dit alles te maken heeft met voelen en denken en milieu - daar zijn genoeg signalementen van te vinden. Hoe pak je dat aan? Het is een hoofd-

stuk apart, waaraan volgens mij het lager onderwijs al aandacht zou moeten geven. We moeten er in latere artikelen nader op terugkomen.

Nu gaat het vooral om de verschillen in taal*milieus*. Dar kun je op studeren, dat gebeurt ook wel, maar het is de moeite waard om er tegelijkertijd lijfelijke ervaringen mee op te doen.

Wel, daartoe hebben we dus ernstige pogingen ondernomen. Naar welke middelen grijp je dan? Simulatiespel, rollenspel? Zeker, dat doet 't wel, je kunt er iets mee aantonen, er komt wat boven water. En toch - altijd blijf ik daarbij denken, dat je gestraft wordt voor dit speels zelfbedrog, gestraft met een mager resultaat *hoe* levendig ook de situatie mag zijn die je verwekt.

Want hoe gaat dat?

Neem deze opdracht: groepjes van drie gaan bij elkaar zitten. Eén student observeert, één student is de 'geletterde' partij (daarin kan hij dan wel ongeveer zichzelf zijn, nemen we tevoren aan) en de derde is 'ongetletterde'.

We grijpen daarvoor soms naar het enigszins dubieuze model van de ongetletterde vrachtwagenchauffeur die natuurlijk wel over de nodige intelligentie beschikt, hij heeft nu eenmaal niet verder gestudeerd en kent nog niet de zegeningen van de *éducation* permanente; en de geletterde partner is de student die met hem meelift en op zijn verzoek eens wat zal vertellen over 'kreativiteit' - een abstrakt thema waarover de chauffeur veel heeft gehoord, dat hem interesseert en waar hij het fijne van wil weten. Enfin, we starten en de student doet zijn/haar uiterste best om de veel gewraakte taalkloof tussen de taal*milieus* (zonder meer voorondersteld) te overbruggen met eenvoudige, korte, soms plat uitgesproken zinnestels. En de weinig erudiete tegenspeler maar zijn best doen om zo ongenueanceerd mogelijk te zijn.

Mijn konklusie dat dit soort spelvormen slechts betrekkelijke waarde hebben, heb ik nodig om te verklaren waarom ik de praktijk ofwel 'de realiteit' zelf heb gezocht. Kortgezegd: hoofddoel werd, de vrijblijvendheid zoveel mogelijk te reduceren en althans bij tijd en wijle de uitdaging te ondergaan vanuit de veeleisende werkpraktijk.

Het samenwerkingsproject in Hilversum waarin beroepsbegeleidend onderwijs en vormingswerk samengaan ten behoeve van werkende jongeren, wilde inderdaad graag teksten hebben uit de Baarnse akademie. Binnen de gespreksgroepen in het centrum, op dat moment ongeveer 60 jongeren, zou de *cao* centraal komen te staan op een bepaalde dag, met name het hoofdstuk rechten en plichten, aanstelling en ontslag, en dergelijke. Het zou wel goed zijn, daarbij geschreven materiaal ter beschikking 'te hebben.

Binnen de lessen Nederlands is er in de akademie-groepen over gepraat.

Hoe zouden we aan deze vraag kunnen voldoen?

Een boekje van het ministerie van Sociale Zaken was bij de hand. De auteur had zich kennelijk ten zeerste ingespannen om zijn tekst (verlucht met houtserige tekeningetjes) zo doorzichtig mogelijk te houden. Maar of stijl, vorm en inhoud van het geschrevene enige kracht van overdracht zouden hebben, waagden we te betwijfelen. De indeling in hoofdstukjes leek ons niet logisch, de toon was hier en daar op het betuttelende af, de uitleg niet erg levendig. We deden vertwijfelde pogingen om toch tot wat plezieriger teksten te komen. Merkwaardig dat je dan konkludeert: dit is het niet, we schaven

allen maar wat bij. En wie garandeert ons dat deze jongeren een boekje of brochure of een bundel stencels - *hoe* glashelder, levendig, leesbaar ook geschreven - eigenlijk wel ooit ter hand zullen nemen? We hadden ons uiteraard in te leven in de geaardheid en levensomstandigheden van ons lezerspubliek - is dat niet het *abc* van alle taalbeheersing?

Heel wat hersenhozen was nodig om tot ideeën te komen. Tenslotte kwamen als mogelijkheden tevoorschijn: het schrijven van een spel, dat de deelnemers van het samenwerkingsproject zelf zouden kunnen spelen (bv. een sollicitatiegesprek), een filmband, op te nemen op de schoolvideo, en een stripverhaal.

Dit stripverhaal vindt u hierbij afgedrukt.

Enkele gegevens verder over de totstandkoming van de strip:

centrale vraag werd uiteraard: wát wil je overbrengen? Duidelijk werd: de waarde van de *cao*, wat heeft zo'n dood papier te maken met je bestaan als jonge werknemer in een pas aanvaarde baan in fabriek, winkel, ziekenhuis of waar ook?

Dat kunnen we dan wel mooi vaststellen, maar wat weet je als student van een *cao* af? Bitter weinig. Onmiddellijke konklusie: hoezeer verschilt de positie van studenten van die van leeftijdgenoten in dienstverband; maar waarvoor zitten we in een opleiding anders dan om ons te informeren over de wereld van de arbeid, en zeker aan *déze* akademie die toekomstige jeugdwerkers, kulturele werkers, vormingswerkers aan haar borst koestert?

Welaan dan, wij oriënteren ons in het arbeidsrecht. Daartoe hebben wij de docent 'juridische noties' nodig. Daartoe maken wij zelf uittreksels uit enige boeken en voorradige kollegestencils. Over 'werkende jeugd' in het algemeen is wel informatie via andere lessen verspreid.

Als de nodige theoretische stof is vergaard, komt de fase van: ideeën aandragen voor een plot. Ook bij de gesprekken in dit stadium komen veel vragen tevoorschijn naar de geloofwaardigheid van je boodschap. Stop je je eigen vooroordelen niet in dit verhaal, waar beginnen we te indoktrineren, schroeven we de dramatiek niet te ver op, zijn we bezig deze werkgever te typeren als een hondse konservatief en de meisjes uit de supermarkt als heilige martelaressen, en is dat reëel?

Tegelijkertijd hadden we er op te letten, dat de juridische, formele kanten van enige *cao*-bepalingen goed uit de verf zouden komen. Er moesten identifikatiemogelijkheden genoeg zitten in de geschiedenis van deze winkelmeisjes. Er zou een moraal in moeten komen die gespeend zou moeten zijn van alle prekerige galm.

Zo zwenkten we heen en weer met ons scenario, net zo lang tot we een bevredigend verloop hadden gevonden.

Toen moest het nog geschreven worden. En gekeurd door de groep. En herschreven. We waren gezegend met een knappe amateur-tekenares, een studente in de groep die geheel volgens plan en schema twaalf tekeningen leverde.

En zo gingen 60 fotokopieën van het eindprodukt naar het Hilversumse centrum. Ze zijn er in dank afgenomen. Ze kwamen terecht in de gespreksgroepen waar ze aandachtig zijn gelezen in aanwezigheid van een vijftal Jelburgers die zelf het effect van hun werk konden gadeslaan.

De reacties op de taalkundige kant van de strip waren uiteraard zeer sober; maar wel

veelzeggend: 'dat hebben jullie aardig gedaan', 'leuk, om zo iets te lezen over een moeilijk onderwerp', 'je kan het helemaal snappen'.

Op zichzelf waren dit, gezien de opgave, grootse complimenten. En voor het overige was het gunstige resultaat dat de bewogen historie van deze winkelmeisjes de tongen losmaakte over eigen gelijksoortige ervaringen over ontslag, aktie tegen ontslag, rechtvaardigheden en onrechtvaardigheden bij kollega's, een fijne baas, een rottige chef, de onvrijheden van je bestaan, en de kansen om er toch iets van te maken.

Dat alles was toch meer dan we hadden durven hopen.

Nog een enkele kanttekening tot slot.

Onderwijs dat in deze koers gaat varen, moet beter geïntegreerd zijn dan nu het geval was. Het rooster werkte in die dagen met gescheiden lessen, gescheiden van elkaar werkende docenten. Het systeem schakelt nu ten dele over op projektonderwijs, waarbinnen uiteraard veel meer ruimte vrijkomt voor dit soort ondernemingen. Zodat ook docenten van de 'theoretische vakken' *en* van de 'aktiviteitsvakken' elkaar kunnen vinden in één thema of projekt.

Bij het voorbereiden van een videofilm doet zich dezelfde eis gelden. Hoe kan men een scenario bedenken, schrijven en gaan spelen, hoe de nodige apparatuur bedienen, regie bedrijven etc. zonder de inzet van een groep begeleiders die met elkaar samenwerken? De beschikbare tijd en het afstemmen op elkaars tijd zijn natuurlijk een probleem op zichzelf.

En dan nog: het taalgebruik op de keper beschouwd. *IS* de taal zoals die uit de tekst opklinkt, wezenlijk 'kommunikatief', denk aan het doel? Misschien kunnen daar nog zinnige antwoorden uit de lezerskring op komen. Maar zelf denk ik dat er altijd een gokelement blijft. Misschien zouden we na veel en diepgaand onderzoek betere toetsingsmiddelen gaan ontwikkelen. Daaraan vooraf gaat een veel dringender eis: dat sociaal-psychologen, onderwijsdeskundigen, taalspecialisten eens even ophouden te schrijven *over* de tekorten in het werkmilieu, en ten eerste goed gaan luisteren naar de direkte taal die daar gesproken wordt en zich vervolgens wagen aan enige konfrontatie met hun eigen Algemeen Beschaafd Nederlands. Misschien valt er dan uiteindelijk ook wel enige ontwikkelingshulp te verlenen, maar belangrijker lijkt me dat groeperingen van *elkaar* zouden gaan leren.

'Hier Aletta, pak an. Deze dozen nog verdelen en dan koffie drinken. Zullen we effe proberen?' Brigitte duwt twee aan elkaar geplakte chocolaatjes in Aletta's mond en samen werken ze door. - Aletta is hier nu vijf weken. De andere meisjes zijn best leuk, dat zit wel snor. Vervelender is Van der Ende, de chef. Zelden zo'n emmer gezien. Altijd de baas uithangen, altijd voelen of z'n das wel rechtzit. Oh moeder, daar komt-ie aan.

'Meisjes, ik wilde jullie er even aan herinneren, dat er vrijdagavond ook wordt gewerkt'. Wat? Aletta schrikt: 'Overwerk? Dat kan niet, vrijdagavond hebben we soos!'

'Tja, wat wil je nou? Er moet toch personeel zijn om de klanten te bedienen, niet?'

De anderen komen er bij staan. Bijna niemand heeft zin om die avond te werken, maar ze durven niet veel terug te zeggen. Alleen Aletta, spinnig: 'Ik laat me m'n vrije avond niet afpikken'.

Zonder verder een woord te zeggen, loopt Van der Ende terug naar zijn kantoor. Hij denkt: die meid wordt me te lastig, die stookt de anderen

maar op, straks krijgen ze nog in de gaten, dat ze op hun leeftijd eigenlijk niet mógen overwerken - dat gedonder moeten we niet hebben, ik gooi haar d'r uit.

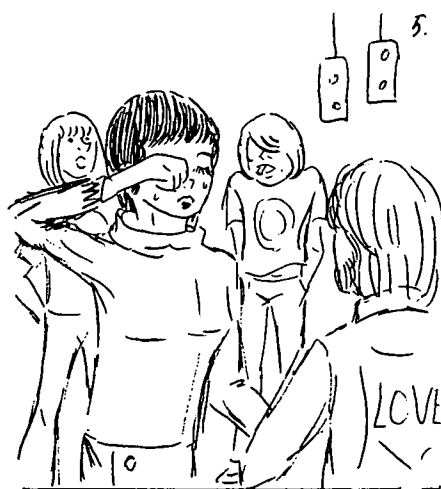
Volgende dag, 3 uur. Aletta helpt een paar klanten, 't is erg rustig in de winkel. Ze denkt aan vrijdag - Anton zal 'r ook wel weer zijn, in de soos. Die laat ik niet schieten, denkt ze - ik kijk wel uit, zeker om de chef een plezier te doen!

'Of je effe op kantoor wil komme, hij heb wat met je te bespreke', klinkt 't achter haar. Slungelend achter z'n karretje loopt Joris uit het magazijn langs. 'En ik zou me maar koest houwe, hij kijkt nogal uitgestreke'. Wat nou? denkt Aletta.

Van der Ende zit achter z'n buro alsof-ie de directeur van Philips in eigen persoon is. 'Jongedame, wij moeten es even met elkaar spreken' begint hij uit de hoogte. 'Kijk es, wat gisteren is gebeurd, dat gaat te ver. Jij zette me daar een grote mond op, dat past niet in de sfeer van ons bedrijf, begrijp je? Bovendien zag ik je weer snoepen van de chocola. Wij zijn goed voor ons personeel, maar dát kunnen we niet tolereren.

4.

5.

6.

Brutalen en snoepzuchtigen zijn hier niet op hun plaats. Daarom, het spijt me bijzonder, maar je bent ontslagen. Hier is je loon voor deze week, je kunt gaan'.

Aletta is met stomheid geslagen. Het ontslag komt als een donderslag bij heldere hemel. Brutaal? En ze heeft alleen maar gezegd wat ze dacht. De anderen zijn 't trouwens met haar eens, die willen hun soosavond ook niet missen. Ze kunnen je toch zo maar niet dwingen tot overwerk! Er is niks over gezegd toen ze werd aangenomen. Ze is te beduusd om te protesteren en slentert naar huis.

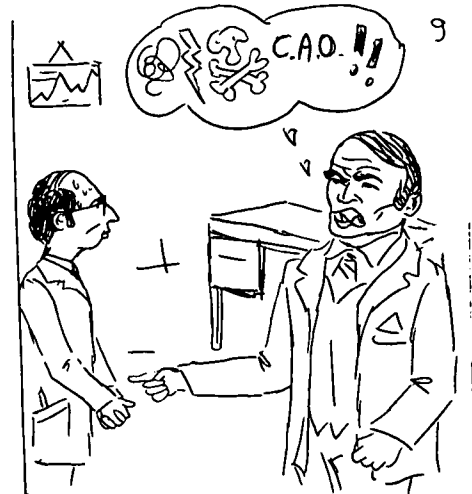
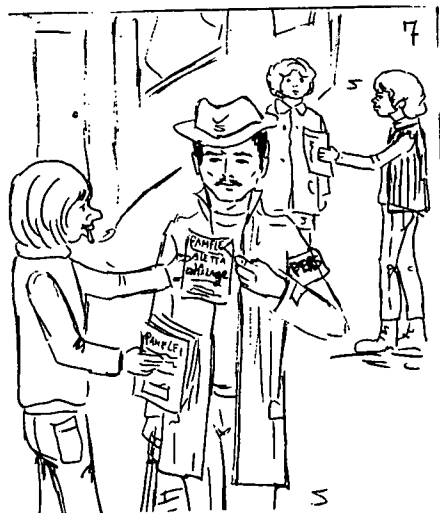
Daar krijgt ze wat te horen, vooral haar vader is kwaad, hij kán 't gewoon niet begrijpen, dat zij zich 'zo heeft laten gaan'. Wat een gedoe - ze heeft geen barst zin om na het eten nog even thuis te blijven, zwerft eerst wat doelloos rond en gaat dan toch in de richting van de soos.

Gelukkig, Anton zit er al. Hij kijkt haar stomverbaasd aan als ze - voor de zoveelste keer - het verhaal doet.

'Meid, wat krijgen we nou? Jij ontslagen? Zijn ze nou helemaal gek geworden?' Ineens begint ze te huilen, ze weet niet hoe 't komt, ze

voelt zich net een klein kind. Een paar meisjes en jongens komen om haar heen staan, die hebben van haar collega's al gehoord wat er is gebeurd. Er vallen allerlei opmerkingen. 'Ach joh, daar hoef je toch niet om te janken, er is hier werk zat in de buurt'.

'Hé, klets niet zo dom, daar gaat 't helemaal niet om. Zie je dan niet, dat ze op een onfatsoenlijke manier is ontslagen?' Dikke Johan wipt van z'n barkruk. 'Hé Johnny, zet de muziek effe wat zachter. Moeten jullie 's horen: het zijn altijd van die rotgeintjes waarmee ze je op straat zetten, ze weten best dat je niks in te brengen hebt'. 'WAT, niks in te brengen? Een heleboel in te brengen, bedoel je!' Dat is Johnny die achter z'n pick-up vandaan is gekomen. 'Ze, Aletta, val je binnen de *cao*? ' Een van de winkelmeisjes weet, dat ze daar allemaal onder vallen in die zaak. 'Nou, dan kan die vent je wél de laan uitsturen, want je was nog in je proeftijd, en dan kunnen ze je op staande voet ontslaan, d'r hoeft geen arbeidsbureau aan te pas te komen. MAAR ... met dat overwerk zit de kerel goed fout, weet je dat? De *cao* bepaalt, dat jongeren ónder de 18 geen overwerk mogen doen! '

'Iedereen kijkt Johnny aan, wat een wijsheid, die lijkt wel van de vakbond... 'Hoe weet je dat allemaal?' 'Heb ik met me eigen ogen gelezen', antwoordt Johnny met een wijs armgebaar. Ze praten nu druk door elkaar en vijf minuten later valt een plan uit de lucht: er moet wat gedaan worden om dit onrecht te bestrijden. Een pamflet!

De hele soos komt nu in beweging, iedereen doet mee. Na veel potlood-geknauw en geroep heen en weer is een tekst in elkaar getimmerd. Johnny heeft een typediploma, hij rammelt het protest op een stencilblad. Anton rent er mee naar de oude stencilmachine. Een flinke dot drukinkt er overheen en draaien maar. Om de beurt slingeren ze de stapels pamfletten er uit, genoeg om het hele winkelcentrum onder te bedelven. Nog een pilsje op de goede afloop en zeer voldaan gaat iedereen naar bed. Aletta heeft een woelige slaap, dat wel...

Het uitdelen op straat de volgende ochtend is in een paar uur gebeurd. Nieuwsgierig neemt het winkelend publiek de papieren in ontvangst. Aletta loopt er wat benauwd tussendoor. In de opwindend werd zij het middelpunt van de actie en dat vindt ze toch eigenlijk niet zo lollig.

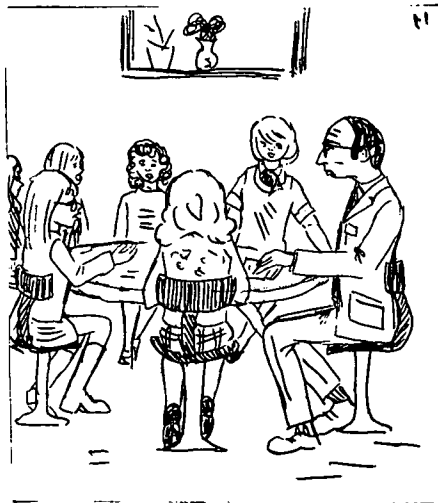
Maar, je weet nooit, hoe de anderen er mee geholpen worden, denkt ze tegelijk - en zelf gaat ze toch niet terug naar die baas. Na de verspreiding is 't verder maar afwachten geblazen.

Ben Petersen, journalist van 'Het Streekblad' kreeg ook een stencil in de handen geduwd. Hij leest 't, springt in z'n gammele eendje en scheurt naar de drukkerij. Nog dezelfde avond verschijnt een artikel in zijn krant waar de mensen van opkijken. Het gaat over de macht en onmacht van de werkende jongeren, met als voorbeeld het verhaal van Aletta J(acobs). Ook de directeur van het bekende grootwinkelbedrijf leest deze krant. Pimpelpaars wordt zijn gezicht als hij ontdekt dat deze Aletta als winkelmeisje in een van zijn filialen is ontslagen. In drie stappen is hij bij de telefoon en belt bedrijfsleider Van der Ende. Hier en gunter, wat hij nou toch had geleverd? En of hij maar even de volgende dag om 9 uur bij mijnheer op kantoor wilde komen.

Als Van der Ende verschijnt, krijgt hij een forse preek: 'U begrijpt toch wel, dat we een dergelijk kranteschandaal ten allen tijde moeten vermijden? Wilt u voortaan in overleg met het personeel de werktijden rege-

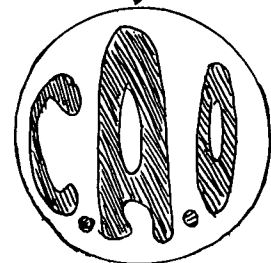

10

STA OP JE
RECHT!

12

len, en daarbij rekening houden met de beperkingen van de *cao*?'

Wat bedremmeld staat de filiaalchef erbij. Hij brengt nog zwakjes te berde dat er 's avonds toch genoeg personeel moet zijn, maar dat bezorgt hem een nieuwe bui van de president-direkteur.

De heer Van der Ende trekt bedremmeld af.

Niet zo'n goeie beurt bij de hoogste baas...

Die ellendige krantenjongens ook - moeten ze zo nodig alles aan de grote klok hangen. Maar mijnheer de president-direkteur heeft mooi praten: overleg met het hele personeel, zegt-ie. En de *cao* handhaven. Maar dan is het eind zoek. Zeker met die jonge grietjes alles vriendelijk doornemen: juffrouw, wilt u zo vriendelijk zijn om eens te overwegen of u misschien... Belachelijk. Ja, nou goed, hij zou 't eens kunnen proberen natuurlijk. Baat het niet, dan schaadt het niet.

En Van der Ende gaat het proberen. Ten eerste laat hij een raambiljet vervaardigen, waarop te lezen staat: 'GEVRAAGD MEISJES BOVEN DE 18 DIE OP VRIJDAGAVOND WILLEN WERKEN'.

Vervolgens roept hij in schafttijd de meisjes bij elkaar. Ze gaan een

beetje gewichtig om de ronde tafel zitten. De heer Van der Ende schraapt zijn keel. Eerst zit hij daar als een boer die kiespijn heeft. En een beetje knarsetandend deelt hij mee, dat voortaan niemand van het jongste personeel tegen zijn zin gedwongen zal worden om op de koopavond overwerk te doen.

De meisjes vinden het een grootse gebeurtenis. Nu worden ze eens een keertje als mensen behandeld die ook een woordje te zeggen hebben en wie naar hun mening wordt gevraagd.

Ze lieten de chef weten dat ze heus niet te beroerd waren om wat extra's te doen en dat ze die toelage voor overwerk best konden gebruiken. Maar hun vrije tijd was ook belangrijk, en vooral als je nog geen 18 jaar bent, wil je verder kijken dan je neus lang is. Die soos betekende ook heel wat voor ze, enzovoort.

De chef zat maar wat te knikken. Hij trok een beetje bij en deelde zowaar aan het slot van de bijeenkomst sigaretten uit.

Aletta's vriendinnen zeiden na afloop tegen elkaar:

'Zo zie je maar, waar een *cao* goed voor is...'